

Popularization of the Dirge: A Soft way to deconsecrate Mourning (Contingency Analysis of the content of Pop Dirge)

Akbar Talebpour*

Assistant Professor, Department of Sociology, Boroujerdi Grand Ayatollah University, Iran

*Corresponding author, e-mail: talebpour110@Yahoo.com

Introduction

One of the most important Shi'ite religious rituals is mourning that has a long history. Although the formation of this ceremony took place outside the realm of religion (Boloukbashi, 1998), it gradually received, from religion and religious clergy, support in the forms of Taziye and saga readings. With the decline of the traditional mourning, a new dirge was introduced to mourning. These new dirges are empty of sanctity content, and have concerned the clergy and religious leaders. However, a new generation has its own way of mourning and may not accept the teachings of the previous generations (Naghibzade; 2004). In other words, the new generation is looking to launch the trick in mourning, but it seems the changes in this field are over the limits and mourning in recent years has been removed from its original purpose. This trend was called popularization of dirge, and is investigated in the present research. Many factors are involved in dirge popularization, but two factors are more important than others; one of these factors is the spread of Western pop music implementation (changed from major to minor rhythms) and the other is increasing usage of certain non-religious terms, with conversational styl. It seems that in recent years, both of these factors are introduced in mourning with particular intelligence through soft power. So we argue that mourners, without understanding it, have fallen in the lap of Western culture. In this paper, the influence of pop music, as a symbol of Western soft power, on dirge is investigated.

Materials & Methods

Pop dirges are displayed with fast and multiplicative rhythms and passions which are beyond intelligence, in which dirge weeper or his colleague try to show a sort of rapture. Measurement of pop dirge was conducted through contingency analysis that is a type of quantitative content analysis, consisting of a systematic and repeatable testing of codes which, according to the valid laws of numerical value measurement, is attributed to the text and then, using statistical methods, relationships among its value is analyzed. Also, it is based on the meaningfulness of symmetry or asymmetry between concepts. Research sample was selected from ten percent of the total 2000 Persian and Turkish dirge clips which were available to researcher. By using simple random sampling method, finally 200 clips (100 Persian clips and 100 Turkish clips) which were produced between the years of 2003 and 2013 were selected. The contingency of symmetry concepts such as religious teachings, moral teachings, cognitive teachings, emotional expressions, absurd statements, royal statements, vague phrases, dirge rhythms and statements of historical distortion were examined. This symmetry of concepts was measured by chi-square test.

Discussion of Results & Conclusions

The results showed that, firstly, there were meaningful symmetry between the concepts related to sanctity of

dirges among statistical sample in both languages. This indicates that dirges are getting distance from religious values and are becoming deconsecrated. Secondly convergence was observed between Persian and Turkish mourning in deconsecration. A more precise assessment showed that the distortion of the history in Turkish dirge is more prevalent than in the Persian one, while mourning in the Persian dirge rhythms is faster than in the Turkish dirge rhythm. According to the results it can be said that part of the dirge is removed of its religious content and mourning moves to only ritual ceremony. The continuation of this trend in the coming years may lead to dirge weepers who have no religious knowledge and will be in the service of pop music trend. In order to avoid this trend, religious authorities should warn against eulogies which implement pop dirge; they also need to warn against using absurd words in dirge.

Keywords: Dirge, Religious Rituals, Dirge Pop Becoming, Soft Power, Contingency Analysis

References

- Bahar, M. (2011) *Culture and Consumption*, Tehran, Samt Press.
- Bahar, M. & Kahiradeh, N. (2009) Evolution of the Role of Preacher in Practice of Ashura Mourning (Case Study Dezful)." *The*

- Journal of Culture-Communication Studies*, No. 16, p. 1-24.
- Bakhtiyari, M.A. & Hesami, F. (2003) *Introduction to Social Theory of Religion*, Qom, Imam Khomeini Education and Research Institute.
- Barhaim, G. Stewart, M.H. & Lundby, K. (2003) *Rethinking on Media, Religion and Culture*, translated by Masoud Aryayinia, Tehran. Soroush Press.
- Berger, L. P. & Thomas, L. (1966) *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*, translated by Fariborz Majidi, Tehran, Markaz Press.
- Berger, L. P. Berger, B. Kellner, H. (1973) *The Homeless Mind: Modernization and Consciousness*, translated by Mohhammad Savaji, Tehran, Ney Press.
- Boloukbashi, A. (1998) "Taziyeh, Compatible and Incompatible with the Cultural Structure of Society." *Iranian Journal of Sociology*, No. 11, p. 31-41.
- Jung, C.G. (1970) *Four Archetypes; Mother, Rebirth, Spirit, Trickster*, translated by Parvin Faramarzi, Mashad, Razavi Astan Ghods Press.
- Challaye, F.R. (1947) *Petite Histoire des Grandes Religions*, translated by Manouchehr Khodayar Mohebbi, Second Edition, Tehran, Tohour Press.
- Collins, R. (2000) *Interaction Ritual Chains*, Princeton University Press.
- Danesh, J. (2007) *The Sociology of Religion*, Tehran, Maaref Press.
- Durkheim, E. (1912) *The Elementary Forms of the Religious Life*, translated by Bagher Parham, Tehran, Markaz Press.
- EGRIS, European Group for Integrated Social Research. (2001) "Misleading Trajectories: Transition Dilemmas of Young Adults in Europe." *Journal of Youth Studies*, No. 4(1), p 101-118.
- Elmi, Gh. & Hasanzadeh, M. (2007) "The Origin of Religion from the Perspective of a Berger, Tehran." *Maqalat wa Barrasiha Qouterly*, No. 83, p 67-86.
- Fayyaz, E. & Rahmani, J. (2006) "Mourning Rituals and Discourses of Karbala in Religiosity of Urban Underclass Peoples, Tehran." *Journal of Culture-Communication Studies*, No. 6, p. 57-79.
- Geertz, C. (1971) *Islam Observed Religious in Morocco and India*, translated by Fazel Hesami, Qom." *Marefat Qorterly*, 72:88-94.
- Gould, J. & Kolb, W.L. (1964) *A dictionary of the social sciences*, translated by Mohammad Javad Zahedi Mazandarani, Tehran, Maziyar Press.
- Holsti, L.R. (1969) *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*, translated by Nader Salarzadeh Amiri, Tehran, Allameh Tabatabaai University Press.
- Inglehart, R. (1990) *Culture Shift in Advanced Industrial Society*, translated by Maryam Vetr, Tehran, Kavir Press.
- Kosari, M. (2009) *Introduction to Popular Music*, Tehran, Tarhe Ayandeh Press.
- Malcolm, H. (1995) *The Sociology of Religion: Theoretical and Comparative Perspectives*, translated by Mohsen Solasi, Tehran, Tebyan Press.
- Motahhari, M. (2010) *Hosseini Epics volumes 3-1*, Tehran, Sadra Press.
- Mazaheri, M. (2009) *Sociology of religious rituals and Board mourning in Iran; Shiite Media*, Tehran, Beinolmelal Press.
- Naghizade, A. (2004) "Social Consequences of Interruption Generation." *Vaqaye Etefaghiyeh Magazine*, No. 3-4, p 428.
- Noss, J.B. (1975) *A History of the World's Religions*, translated by Ali Asghar Hekmat, Tehran, Pirouz Press.
- Ogbaji, E.O. & Adaji M.O. (2012) "Modelling Eradication of Cultism Through Education and Counseling Intervention Strategies." *Archives of Applied Science Research*, No. 4 (6), p. 2333-2344
- Pulse, D. (2003) *Seven Theories of Religion*, translated by Mohammad Aziz Bakhtiyari, Qom, Imam Khomeini Education and Research Institute.
- Putnam, R. (2000) *Bowling Alone: The collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster Press.
- Rafipoor, F. (2003) *Special Research Techniques in Social Sciences*, Tehran, Sahamiye Enteshar Co Press.
- Shojaiye Zand, A.R (2009) *Sociology of Religion*, Tehran, Ney Press.
- Sigmund, F. (1913) *Totem and Taboo: Resemblances between the Psychic Lives of Savages and Neurotics*, translated by Bagher Irajpour, Tehran, Asia Press.
- Storey, J. (2003) *Cultural Theory and Popular Culture*, translated by Hossein Payandeh, Tehran, Agah Press.
- Tavakol, M. (2005) *The Sociology of Science & Knowledge*, Tehran, Samt Press.
- Thompson, K. (1985) *Religion and Social Structure*, translated by Ali Bahrapour & Hasan Mohadesi, Qom, Imam Khomeini Education and Research Institute.
- Wach, J. (1947) *Sociology of Religion*, translated by Jamshid Azadegan, Tehran, Samt Press.

پاپ شدن نوحه؛ ابزار نرم تقدس‌زدایی از عزاداری (تحلیل تقارن محتوای نوحه پاپ)

اکبر طالب‌پور، استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی*

چکیده

عوامل زیادی در پاپ شدن نوحه دخالت دارند اما دو عامل از سایر عوامل مهم‌ترند؛ اولین عامل استفاده از موسیقی پاپ غربی در اجرای نوحه یعنی تغییر ریتم نوحه از ماژور به مینور است؛ این امر به معنای استفاده از اشعار و آهنگ‌هایی با ریتم تند و ضربی در اجرای نوحه‌هاست که نوحه را هیجانی می‌نماید در حالی که در نوحه سنتی ایرانی ریتم نوحه ماژور بود و از اشعار و آهنگ‌هایی با ریتم کند و آرام استفاده می‌شود که نوحه را دلنشین‌تر و حزین‌تر می‌نماید. دومین عامل استفاده از اصطلاحات خاص غیر دینی با سبک محاوره‌ای به مثابه آزاد نمودن عزاداری از تقیدات مذهبی است. هر دو عامل مذکور در سال‌های اخیر با هوشمندی خاصی از طریق قدرت نرم بر عزاداران اعمال شده است و عزاداران بی‌آنکه خود بدانند در دامن فرهنگ غربی افتاده‌اند. در مقاله حاضر تأثیر موسیقی پاپ به‌عنوان یکی از نمادهای قدرت نرم غربی در میزان پاپ نمودن نوحه و تقدس‌زدایی از آن بررسی شده است. ۲۰۰ کلیپ (فارسی و ترکی) که در فاصله سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۲ اجرا شده بودند با استفاده از تکنیک تحلیل محتوای کمی بررسی گردید. این کلیپ‌ها با استفاده از روش تحلیل احتمال وقوع از جنبه تقارن در مفاهیم؛ آموزه‌های دینی، آموزه‌های اخلاقی، آموزه‌های معرفتی، عبارات عاطفی احساسی، عبارات سخیف، عبارات سلطنتی، عبارات موهوم، ریتم نوحه، عبارات مرتبط با تحریف تاریخی بررسی شده، از طریق آزمون خی‌دو تقارن مفاهیم فوق اندازه‌گیری شد. نتایج تحقیق نشان دادند؛ اولاً تقارن معنی‌داری بین مفاهیم مرتبط با نوحه عاری از تقدس در بین نمونه‌های آماری هر دو زبان مورد مطالعه وجود دارد که این امر نشانگر فاصله گرفتن نوحه از متن مذهبی و تقدس‌زدایی از نوحه است. ثانیاً همگرایی در بین نوحه‌های فارسی و ترکی در زمینه تقدس‌زدایی مشاهده شد.

کلید واژه‌ها: نوحه، مناسک دینی، پاپ شدن نوحه، قدرت نرم، تحلیل احتمال وقوع

مقدمه و بیان مسأله

یکی از مهم‌ترین مناسک دینی مذهب تشیع، عزاداری است که سابقه طولانی دارد، شکل‌گیری این مراسم هر چند ابتدا خارج از قلمرو مذهبی صورت گرفت (بلوکباشی، ۱۳۷۷) اما به تدریج مقبول مذهب گردید علمای مذهبی به حمایت از ساختار کلی تعزیه و روضه‌خوانی پرداختند و حتی‌الامکان مقید به حضور در این مراسم شدند. برگزاری تعزیه در طول تاریخ با استقبال عمومی مواجه بود و مردم همواره از این مراسم به عنوان یکی از مناسک مذهبی که به قول کالینز انرژی احساسی تولید می‌کرد (Collins, R. 2004)، حمایت می‌کردند. به قول یونگ "مشارکت در سرنوشت قهرمانان خدا گونه منجر به دگرگونی مذهبی افراد مشارکت‌کننده شده (یونگ، ۱۳۶۸: ۸۱)" و موجبات توبه را فراهم می‌آورد، نتیجه این حمایت تکیه‌سازی و حسینه‌سازی بوده است. همزمان با دگرگونی‌هایی که در نگرش ایرانیان در عصر اطلاعات صورت گرفت با آگاهی‌های عمومی افزایش پیدا نموده، بسیاری از روضه‌های قدیمی که دارای سندیت نبودند به طرق مختلف مردود شدند و حتی افرادی همچون شهید مطهری به عنوان نماینده متفکرین دینی در جامعه، در کتاب حماسه حسینی به انتقاد از این شیوه روضه‌خوانی پرداختند (مطهری، ۱۳۸۹: ۸۴). با افول ضریب نفوذ روضه سنتی پای نوحه‌های جدید به مراسم عزاداری باز شد. بررسی‌ها نشان می‌دهند که نوحه‌های جدید خالی از محتوای تقدس هستند و این امر مایه نگرانی روحانیون و زعمای مذهبی است. با اینکه نسل جدید به شیوه خود عزاداری می‌کنند و به عبارت دیگر نسل شکلات‌خور، آموزه‌های نسل سنج‌خور و نقل‌خور (نقیب‌زاده، ۱۳۸۳) را قبول ندارند و به دنبال آن هستند که طرفی دیگر در عزاداری به راه اندازد. اما به نظر می‌رسد عمق تغییرات در این زمینه بیش از حد مجاز بوده است و نوحه در سال‌های اخیر از مدار اصلی خود خارج شده است.

مطالعات بین‌المللی افرادی چون رونالد اینگلهارت^۱، رابرت پاتنام^۲ و گروه اروپایی برای تحقیق یکپارچه اجتماعی^۳ حاکی از تغییر نگرش جوانان در سطح بین‌المللی است. در تمام دنیا از یک سو مواردی همچون: مشارکت اجتماعی، سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی و ... در میان جوانان کاهش یافته، از سوی دیگر مواردی از قبیل: فردگرایی، مادی‌گرایی، نارضایتی و ... افزایش یافته است (Putnam, 2000:140-141). این امر کمابیش در تمام دنیا رواج داشته و جوان ایرانی نیز از این امر مستثنی نیست.

در نگاه اول به نظر می‌رسد تغییر ذائقه جوانان یک پدیده جهانشمول است اما بررسی نشریات، رسانه‌ها، انیمیشن‌ها و فیلم‌های خارجی نشانگر این امر است که این تغییر ذائقه با یک برنامه‌ریزی منسجم به منظور استفاده از قدرت نرم برای تسخیر قلوب جوانان مخصوصاً در کشورهای جهان سوم از سوی کشورهای غربی رخ می‌دهد. حوزه‌هایی که غربی‌ها به منظور ایجاد جوانان جهان وطن با گرایش‌های مبتنی بر اعلامیه جهانی حقوق بشر بی‌شمار بوده و تقریباً تمامی شئون زندگی فردی و اجتماعی از قبیل: کنترل جمعیت، زندگی دختران و پسران بدون عقد رسمی در کنار یکدیگر^۴، زندگی شبانه در شهرهای بزرگ^۵، استفاده از واژه‌های انگلیسی در محاورات روزمره جوانان و ... را در بر می‌گیرد. در مقاله حاضر، پاپ شدن نوحه به عنوان یکی از حوزه‌های نفوذ قدرت نرم غربی که به منظور تقدس‌زدایی از عزاداری رهبری شده است با استفاده از تکنیک تحلیل احتمال وقوع، بررسی شده است. پاپ شدن نوحه تنها به تغییر ریتم نوحه (تند شدن ریتم و تبدیل از ماژور به مینور) مربوط نیست و معنی و محتوای نوحه را نیز در بر می‌گیرد. تحقیق حاضر در صدد پاسخ به این سؤالات است؛ اولاً تحلیل تقارن نوحه فارسی از منظر تقدس‌گرایی یا تقدس‌زدایی به چه سمتی

¹ Ronald Engelhart

² Robert Putnam

³ EGRIS (European Group for Integrated Social Research)

⁴ Partnership System

⁵ Night Life

مستقلی که شأن اجتماعی جدیدی پیدا کرده بودند، تبدیل شدند. عامل دیگری که بر تغییر جایگاه مداحان تأثیر زیادی داشت، ظهور پدیده هیئت‌های پاپ مذهبی بود. هیئت‌های پاپ، گونه جدیدی از هیئت‌های مذهبی بودند که در دهه گذشته در بیشتر شهرهای بزرگ کشور گسترش یافتند. این هیئت‌ها از جهات مختلف با هیئت‌های سنتی متفاوت بودند و به همین دلیل با استقبال جوانان روبرو شدند. سادگی، انعطاف، جوان‌پسندی، نوآوری، تنوع، ساختار شکنی و هنجارشکنی (چه در قالب و چه در درون مایه) از مشخصه‌های این هیئت‌ها بود.

هیئت‌های پاپ دینی را می‌توان به دو گونه اصلی محوری و خرد و نیز یک گونه فرعی؛ پاپ انقلابی تقسیم کرد. هیئت‌های پاپ محور، هیئت‌هایی بودند که به شیوه هیئت‌های سنتی بزرگ با سازماندهی و امکانات وسیع شکل گرفتند و به الگویی برای هیئت‌های پاپ خرد تبدیل شدند. این هیئت‌ها با محوریت یک مداح پاپ ستاره شکل گرفتند و از مجالس عزاداری پر رونقی برخوردار شدند. هیئت‌های خرد، سازمانی به مراتب ساده‌تر و کوچک‌تر دارند و بیشتر هیئت‌های خصوصی به شمار می‌روند. هیئت‌های پاپ انقلابی هیئت‌هایی هستند که در درون مایه، از هویت پاپ و در قالب و ساختار، از هویت انقلابی برخوردار هستند (کوثری، ۱۳۸۷: ۱۹۷-۱۹۸)

۲- ابراهیم فیاض و جبار رحمانی (۱۳۸۵)، در مقاله‌ای با موضوع مناسک عزاداری و گفتمان کربلا در دین ورزی اقشار فرودست شهری با روش مشاهده مشارکتی، به بررسی سبک جدید مداحی و عزاداری پرداخته‌اند. نویسندگان نتیجه‌گیری می‌کنند که گفتمان کربلا در صورت‌بندی جدید وجه عرفانی، شورانگیز و ارجاع به درون را اصل قرار داده است و تمام نمادها در بستر این جریان تولید و تفسیر می‌شوند. رفتار، کلام، نحوه مداحی محتوای مداحی مدرن با سازوکارهای درونی این گفتمان معنادار و دارای توجیه دینی و مقدس می‌شود که ممکن است درست نباشد.

است؟ ثانیاً تحلیل تقارن نوحه ترکی از منظر تقدس‌گرایی یا تقدس‌زدایی به چه سمتی است؟ ثالثاً آیا همگرایی بین نوحه‌های فارسی و ترکی در زمینه تقدس‌زدایی مشاهده می‌شود یا خیر؟

محدودیت‌های انجام تحقیق

کاملاً واضح و مبرهن است که انجام چنین تحقیقی با محدودیت‌هایی روبرو است؛ محدودیت‌های این تحقیق از یک سو به بحث ساختار شکنانه آن مربوط می‌شود چرا که عموم مردم نوحه را شور می‌دانند و برای آن هیچگونه آدابی قائل نیستند بنابراین هر گونه اظهار نظر در این خصوص ممکن است به مذاق عامه مردم خوش نیاید. از سوی دیگر با توجه به محبوبیت و نفوذی که مداحان در جامعه دارند، هر گونه اظهار نظری در خصوص اجراهای آنان ممکن است به مذاقشان خوش نیامده و ممکن است با عکس‌العمل آنان مواجه شود. به منظور رفع محدودیت اول ما از تعالیم اساسی دینی که در کتاب حماسه حسینی آمده است کمک گرفته‌ایم و به منظور رفع محدودیت دوم از ذکر نحوه اجرای مداحان به صورت جداگانه اجتناب نموده‌ایم.

بررسی پیشینه نظری موضوع مورد مطالعه

۱- مسعود کوثری (۱۳۸۷)، در فصل موسیقی پاپ دینی در ایران، در کتاب *درآمدی بر موسیقی مردم‌پسند* اشاره دارد که رواج موسیقی پاپ در سومین دهه انقلاب، تنها در حوزه موسیقی نیست بلکه گسترش استفاده از آن در مراسم مداحی مذهبی هم به چشم می‌خورد. وی معتقد است: گسترش موسیقی پاپ دینی، نشانگر پیروزی مداحی به عنوان شکلی مردم‌پسند از عزاداری در دوران پس از انقلاب است. در زمان پیش از انقلاب مداحان در سبک‌های سنتی نقش ثانویه را در عزاداری ایفا می‌کردند، اما پس از انقلاب به دلیل نیاز به ایجاد هیجان برای رزمندگان، کارکرد مستقلی در عزاداری پیدا کردند. این روند پس از جنگ نیز ادامه یافت و مداحان به گروه

طور اعم و عزاداری به طور اخص مطالعات خاصی صورت نگرفته است اما پاپ شدن عزاداری و نوحه در ایران را می‌توان از منظر رواج مراسم‌های خاص و شیوه‌های خاص نوحه مورد تجزیه و تحلیل قرار داد.

۶- مهری بهار (۱۳۹۰) در کتاب *مصرف و فرهنگ* به بررسی مصرف و موسیقی مذهبی در ایران پرداخته است. نویسنده ابتدا ضمن بررسی موسیقی پاپ به کارکردهای تفریحی یا اعتراضی آن پرداخته است و در ادامه مداحی در ایران را مورد بررسی قرار داده و تغییر جایگاه مداحی در ایران با توجه به دو مقوله سکولار شدن و نوع جدید دینداری تشریح نموده است. وی نوحه در ایران را به دو نوع نوحه سنتی و مدرن تقسیم‌بندی نموده است و نوحه مدرن را تقریباً معادل نوحه پاپ ارزیابی نموده است. به زعم نویسنده عواملی همچون عدم کنترل محافل مذهبی، روزمره شدن متن دینی و تغییر نسلی از جمله عوامل مؤثر در شکل‌گیری مداحی مدرن بوده‌اند. بهار عمدتاً فرایند دنیایی شدن مداحی پاپ را به جابجایی در مفاهیم و باورهای نسبت داده و مراحل ظهور مداحی پاپ را به سه دوره سال‌های ۶۸-۱۳۵۷، سال‌های ۷۴-۱۳۶۸ و سال‌های ۸۰-۱۳۷۴ تقسیم کرده است. به نظر نویسنده کتاب *مصرف و فرهنگ*، مداحی پاپ دارای ویژگی‌هایی همچون غلبه شور بر شعور، فهم جاری از دین بر اساس تعقل دم دستی، الگوبرداری از موسیقی پاپ و استفاده از عبارات سخیف توأم با حرکات نمایشی خاص است.

چهارچوب نظری موضوع مورد مطالعه

رابرتسون اسمیت^۲ معتقد است عملکردهای مذهبی اهمیت بیشتری از باورهای مذهبی دارند، به زعم وی قربانی دادن در مذبح، قسمت اصلی مناسک مقدس مذاهب باستانی را تشکیل می‌داد که کمابیش در مراسم تمامی ملل و مذاهب، نقش عمده‌ای ایفا می‌کند. به اعتقاد وی شرکت اعضای کلان در مراسم و مناسک آیینی و راه انداختن جشن و سرور، به آنان

۳- محسن حسام مظاهری (۱۳۸۷) در کتاب *رسانه شیعه*، به بررسی رابطه عزاداری و تغییر و تحولات آن با وضعیت سیاسی، فرهنگی و اجتماعی هر عصر، پرداخته است. این کتاب به بررسی بسترهای اجتماعی و فرهنگی که در هر عصر سبب ظهور آیین یا صورت جدید عزاداری می‌شود، می‌پردازد. نویسنده با بررسی گونه‌های مختلف هیأت‌ها، به یک مدل تلفیقی و چند بُعدی به عنوان «مدل ساختی - کارکردی» رسیده است؛ بر اساس این مدل، هیأت‌های مذهبی معاصر را می‌توان در سه دسته اصلی سنتی، انقلابی و عامه پسند و گونه فرعی شبه هیأت‌ها قرار داد.

۴- مهری بهار و نسیم کاهیرده (۱۳۸۸) در مقاله‌ای با عنوان تحول نقش واعظ و مداح در اجرای مناسک عاشورا، معتقدند: مداحان عناصر اصلی گرداننده عزاداری هستند که الگوهای جدیدی از نمایش مذهبی را در قالب‌های نو و جذاب هنری عرضه می‌کنند. آنها در تحقیق خود ویژگی‌های متون مورد استفاده مداحان را با استفاده از تکنیک تحلیل محتوا مورد بررسی قرار داده‌اند. نویسندگان معتقدند: داده‌های به دست آمده از نمونه‌ها نشان می‌دهد که هر یک از مداحان سبک، شعر، تکیه کلام و حتی موسیقی خاص خود را ارائه می‌کنند. این مداحان علاوه بر داشتن صدای خوب، موسیقی جذابی را در نوحه‌ها به کار می‌برند.

۵- نظریه کالتیزیم^۱: این نظریه بر این باور است که برخی از مراسم‌های دینی یا غیر دینی به صورت افراطی به وسیله فرقه‌های خاصی در جامعه اجرا و ارائه می‌شوند که با باورهای پذیرفته شده و مقبول عموم مردم جامعه در تضاد هستند و حتی ممکن است منجر به رفتارهای خشونت‌آمیز در جامعه شوند. به طور خلاصه کالتیزیم به هر گونه انحرافی از مراسم‌های ارتدوکس (اصلی) جامعه اطلاق می‌شود که افراد به صورت داوطلبانه در آن مشارکت می‌نمایند (Ogbaji, E.O & Adji, M.O; 2012).

هر چند در باب کالتیزیم و ارتباط آن با مراسم دینی به

² Robertson Smith

¹ Cultism

دورکیم علی‌رغم تأکیدی که بر کارکرد مثبت مناسک دارد، در مواردی هم به نقش مناسک در هنجارشکنی اشاره می‌کند (دورکیم، ۱۳۸۳). به زعم دورکیم آیین‌های دینی با برقراری نوعی روابط عاطفی مثبت سبب انسجام و یکپارچگی بین شرکت‌کنندگان می‌شود. در ایام برگزاری این مراسم گروه‌ها و افراد در کنار هم دست به کنش‌های واحدی زده و خود را از دیگران باز نمی‌شناسند. این اعتقادات، باورها و گرایش‌ها در هنگام برگزاری مراسم، وحدت و علاقه‌مندی و یکدلی را بین شرکت‌کنندگان فراهم می‌سازد. همبستگی و یگانگی که از طریق همانندی در احساسات و تبعیت از نظام‌های ارزشی واحد صورت می‌گیرد، می‌تواند کنشگران را به هم متصل سازد. از سوی دیگر از آن‌جا که سنن و آداب دینی در مراسم مذهبی با شورآفرینی‌های خاصی همراه است، کنشگران با این شورآفرینی نوعی احساس تطهیر و نزدیکی به خدا می‌کنند. این امر سبب نوعی کامیابی و نشاط مشارکت‌کنندگان در مناسک می‌شود. دورکیم در زمینه تغییر مناسک به تفریحات سرگرم‌کننده معتقد است که مناسک نمایشی و تفریحات جمعی آن‌قدر به هم نزدیک‌اند که گذار از مناسک به تفریحات، بی‌آنکه پیوستگی از بین برود، ممکن است. به نظر مالکوم همیلتون^۴ مشارکت در مراسم و مناسک در دنیای جدید را بایستی با تأملاتی خاص در نظر گرفت. در جامعه جدید نمی‌توان قبول کرد که شرکت‌کنندگان در مناسک بدون اطلاع از نسبت عملکردشان و با انگیزه‌های یکسره متفاوت این مراسم را برگزار کنند. لاقلاً در دین اسلام با مشاهداتی که انجام گرفته این فرض منتفی است (همیلتون، ۱۳۷۷: ۲۰۱) لذا به نظر می‌رسد در جامعه جدید مراسم و مناسک بدون برخورداری از درجه مطمئنی از نظام اعتقادات قادر به ادامه حیات نیستند بنابراین باید اعتقادات و انجام فرایض دینی را به مثابه یک کل واحد به حساب آورد.

فرستی می‌داد تا طی آن، از یک سو، پیوند میان خویش را تحکیم بخشند و از سوی دیگر، با خداوند ایجاد الفت نمایند (فروید، ۱۳۶۲: ۲۲۰-۲۱۹)

به زعم رادکلیف براون^۱ (همیلتون، ۱۳۷۷: ۱۹۹) مناسک پیامد به بار نمی‌آورند بلکه به پیامدی منجر می‌شوند که ارزش اجتماعی سودمندی دارند. براون معتقد است شرکت‌کنندگان در مناسک پس از آنکه ناآگاهانه به بیان نمادین احساسات برای نظم اجتماعی سوق داده شوند درباره آنچه انجام می‌دهند تأمل می‌کنند و پی می‌برند که رفتار آنها برای دستیابی به نتیجه معینی طرح‌ریزی شده است.

یواخیم واخ^۲ توجه خویش را به تأثیرات تمایزات اجتماعی (تنوع شغل، مرتبه و پایگاه‌های اجتماعی - اقتصادی) بر نگرش‌ها و نهادهای دینی، معطوف داشته است و با اشاره به دو نوع جامعه ساده و پیچیده معتقد است که تنها در جوامع پیشرفته و پیچیده، مفاهیم دینی، صور پرستشی و تشکیلات آیینی، تحت تأثیرات شرایط و دگرگونی‌های اجتماعی قرار می‌گیرند. وی در زمینه تأثیر شرایط اجتماعی بر دین معتقد است: «این دین عینی (بیرونی) است که تحت تأثیر تفاوت‌های اجتماعی از قبیل حرفه و... قرار می‌گیرد و این تفاوت‌ها بلافاصله دین ذهنی (مفهومی) را تحت‌الشعاع قرار نمی‌دهد» (واخ، ۱۳۸۹).

به زعم امیل دورکیم^۳ مناسک آفریده تفکر جمعی‌اند و به هنگام هیجان جمعی ایجاد می‌شوند. در واقع، آنها در جامعه تعیین می‌شوند و ساختارهای اجتماعی را که در درون آنها رشد می‌کنند، منعکس می‌کنند.

دورکیم دین را به دو دسته عناصر بنیادی باورها و مناسک تقسیم کرده است و مناسک را عامل انسجام اجتماعی و احیا کننده باورهای دینی می‌داند. او معتقد است مناسک هر چند از باورها سرچشمه می‌گیرند اما به نوبه خود بر آنها اثرگذارند، از نظر وی مناسک در تغییرات هم نقش دارند.

¹ Radcliffe-Brown

² Joachim wach

³ Emile Durkheim

⁴ Malcolm Homilton

عمومی» تحت سیطره عقاید و ایدئولوژی‌های مدنی‌ای در می‌آید که یا فاقد محتوای دینی هستند و یا اشاره‌ای مبهم به دین دارند. با ورود عنصر «ترجیح» و «انتخاب» در حوزه دین، در عرصه عمومی جامعه، تفاسیر مختلفی از دین ظهور می‌یابند در نتیجه سبک‌های دینداری به شیوه جدید پدید می‌آیند (برگر، پیترا و دیگران، ۱۳۸۱).

گابریل بار-هایم (۱۳۸۲) در خصوص تغییر مناسک دینی و نمایش محور شدن آن در مقاله خود با عنوان «فروپاشی و زوال امرقدسی، نابهنجاری و بحران در مناسک»؛ رسانه‌ای شدن روابط اجتماعی و ظهور ابزارهای نمایش‌دهنده را از عوامل اصلی بحران آیین و مناسک در دنیای معاصر می‌داند (بارهایم، ۱۳۸۲). به زعم بارهایم، هنگامی که زندگی اجتماعی به صورت عادی تداوم پیدا می‌کند، مناسک به طور ظاهری و سطحی به عنوان تلاشی برای حفظ اعتقاد به قدرت جمعی محسوب می‌شوند اما زمانی که زندگی اجتماعی با ناامیدی مواجه می‌شود، مناسک فرصت می‌یابند که هم به ابزار و هم فرصتی برای احیای اعتماد به گروه و در نتیجه احیای آرمان‌های اجتماعی تبدیل شوند. در این حالت، مناسک به منزله رویدادی نمایشی تلقی می‌شود. بارهایم معتقد است: مناسک با از دست دادن قدرت خود در الهام بخشی افراد و در نتیجه، بازتولید انرژی اجتماعی و بسیج توده‌ها، وسیعاً نمایش محور می‌شوند و بر کارکردهای هنری و فعالیت‌های نمایشی تأکید می‌ورزند. به عبارت دیگر، عناصر هنری از حاشیه مناسک به کانون آن وارد می‌شوند.

آرای امیل دورکیم (تغییرات مناسک در پی شرایط اجتماعی)، گلیفورد گیرتز (دین به مثابه نظام فرهنگی) پیترا برگر، دین به مثابه سایبان (سنتی) و دین خصوصی (مدرن)، گابریل بارهایم (تغییر مناسک دینی و نمایش محور شدن آن در عصر کنونی)، به عنوان چهارچوب تئوریک تحقیق مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

کلیفورد گیرتز^۱ معتقد است: تغییر و دگرگونی مناسک دینی در ازای رابطه متقابل مناسک و فرهنگ رخ می‌دهد به نحوی که بین فرهنگ و کنش کنشگران، تعامل پایدار و مستمری وجود دارد. همان‌گونه که نظام فرهنگی، کنش‌ها را می‌سازد یا بدان‌ها شکل و جهت می‌دهد، کنش‌ها نیز در شکل‌گیری، تغییر، جهت‌دهی و تداوم نظام فرهنگی نقش تعیین‌کننده دارند. به زعم وی باید معلوم شود چه نوع عقاید و اعمالی، چه نوع ایمانی را تحت چه شرایطی پشتیبانی می‌کنند. برای این کار، توضیح و تفسیر باورها، عقائد، اعمال یا نهادها کافی نیست بلکه باید مشخص کنیم که باورها، اعمال و نهادهای خاص چگونه و به چه وسیله‌ای ادامه حیات داده و حتی مانع ایمان دینی متفاوت شده‌اند (گیرتز، ۱۳۸۲: ۹۴-۸۸).

پیترا برگر^۲ در زمینه تفاوت‌های دینداری در جامعه سنتی و جامعه مدرن، با توجه به کارکرد دین در جامعه سنتی (دین به مثابه سایبان) و جامعه مدرن (دین خصوصی)، اظهار می‌دارد: به سبب کثرت زیست‌جهان‌ها^۳، تقسیم کار و مدرن شدن عرصه‌های زندگی و حوزه‌های آگاهی بشر در جامعه مدرن، وظیفه قدیمی دین مورد تهدید قرار گرفته است. در جهان مدرن رفته رفته بخش‌های مختلف جامعه و به تبع آن، تجربیات گوناگون افراد، تحت اداره «نظام‌های معنایی» متفاوت و بعضاً متضادی درمی‌آیند. در نتیجه فرد با دنیایی مواجه می‌شود که در آن، نمادها و تعاریف دینی دگرگون و حتی گاهی انکار شده‌اند. اولین پیامد چنین وضعیت متکثری، خصوصی شدن دین است. در چنین شرایطی فرد با آگاهی از عدم اقبال دیگران به عقاید و باورهایش درمی‌یابد که نباید آنها را در عرصه عمومی بروز دهد. با افزایش این روند، دین گام به گام از عرصه عمومی جامعه رخت برمی‌بندد و دیگر با نمادها و تعاریف دینی از واقعیت سخنی گفته نمی‌شود. این روند به «کاهش نفوذ دین» در جامعه منجر می‌شود. در نهایت، دین تسلط خود را بر جامعه از دست می‌دهد و «عرصه

¹ Clifford Geertz

² Peter Berger

³ Lebens Welt

روش تحقیق

تعریف نظری و عملیاتی پاپ شدن نوحه: موسیقی پاپ به عنوان موسیقی‌ای تعریف می‌شود که به شکل تجاری تهیه شده یا هدف از تولید آن کسب سود مالی است. هر چند این موسیقی را می‌توان در حیطه ایدئولوژی و زیبایی‌شناسی هم به کار برد. اما در واقع موسیقی پاپ طوری طراحی شده که برای همه مخاطبین جالب باشد و از به کار بردن سلیقه خاصی تبعیت ننماید.

از منظر افراد زیادی همچون؛ برنت^۱، دیوید روو^۲، سیمون فریس^۳، کیت نگویس^۴ و دیگران موسیقی پاپ با توجه به دو جنبه اعتراضی و کنترلی که دارد امروزه در مرحله کالایی شدن قرار گرفته است و برای مخاطبین زیادی تولید می‌شود که تنها به دنبال کسب لذت هستند و به مفهوم فکر نمی‌کنند (بهار، ۱۳۹۰: ۲۱۰-۲۰۲).

در ایران با توجه به آزادی‌هایی که در عزاداری به نوحه و مخاطبین آن داده می‌شود می‌توان گفت حجم بسیار زیادی از انرژی سرکوب شده جوانانی که به دنبال موسیقی پاپ بی‌قید و شرط هستند در جریان عزاداری از طریق نوحه با ریتم تند و مفاهیم پوچ و بی‌معنی تخلیه می‌شود. بنابراین از جنبه نظری پاپ شدن نوحه به فرایندی اطلاق می‌شود که طی آن نوحه با ریتم تند و به صورت ضربی و با شور ایفا می‌شود. طبیعی است که چنین نوحه‌ای از مفاهیم اصیل و سنتی تهی است. بنابراین تعریف عملیاتی پاپ شدن نوحه عبارت است از اجرای نوحه با ریتم تند و ضربی با حرکات خاص مداح با استفاده از ابزار مدرن موسیقی و استفاده از الفاظ دارای معانی سخیف، بدون توجه به آموزه‌های اخلاقی. هدف از سینه‌زنی در نوحه پاپ جلب مخاطب برای مشارکت در شور جمعی است و نه عزاداری. پس از منظر عملی نوحه پاپ دارای سه وجه؛ اجرای تند و غیر معمول، وادار نمودن مخاطب به

مشارکت هیجانی و کاربرد الفاظ بی‌معنی، مبهم و حتی توهین‌آمیز. این سه وجه ابعاد اصلی نوحه پاپ را تشکیل می‌دهند.

تعاریف نظری و عملیاتی ابعاد (طبقات) نوحه پاپ: بر اساس بررسی‌هایی که در چهارچوب تئوریک مورد اشاره قرار گرفت، نوحه پاپ دارای ویژگی‌های زیر است که در ادامه تعریف نظری و عملی خواهند شد. نوحه پاپ دارای مفاهیم و آموزه‌های غیردینی، غیراخلاقی، غیرمعرفتی، مفاهیم مرتبط با عشق زمینی و مجازی، عبارات عاطفی احساسی، عبارات سخیف، عبارات سلطنتی، وجود عبارات موهوم، عبارات مرتبط با تحریف تاریخی و دارای ریتم تند و ضربی می‌باشد که هر کدام نیاز به تعریف نظری و عملی دارند.

تعریف نظری و عملی وجود آموزه‌های دینی: از منظر نظری و عملی به مفاهیمی همچون نماز، قرآن خواندن و... آموزه‌های دینی اطلاق می‌شود حال اگر در نوحه‌ای این مفاهیم مطرح شود از آموزه دینی برخوردار است و اگر مطرح نشود از آن برخوردار نیست.

تعریف نظری و عملی وجود آموزه‌های اخلاقی: از جنبه نظری و عملی به مفاهیمی همچون گذشت، ایثار، صبر و... آموزه‌های اخلاقی اطلاق می‌شود حال اگر در نوحه‌ای این مفاهیم مطرح شود از آموزه اخلاقی برخوردار است و اگر مطرح نشود از آن برخوردار نیست.

تعریف نظری و عملی وجود آموزه‌های معرفتی: از وجهه نظری و عملی به مفاهیمی همچون شناخت عمیق، شناخت اولیا، درک هدف از خلقت و... آموزه‌های معرفتی اطلاق می‌شود حال اگر در نوحه‌ای این مفاهیم مطرح شود از آموزه معرفتی برخوردار است و اگر مطرح نشود از آن برخوردار نیست.

تعریف نظری و عملی وجود مفاهیم مرتبط با عشق زمینی و مجازی: از جهت نظری و عملی به واژه‌هایی همچون چشات مه و ملیحه، چشات برده قرارم، عاشقتم و... مفاهیم مرتبط با عشق زمینی و مجازی اطلاق می‌شود حال اگر در

¹ Burnett

² Rowe

³ Frith

⁴ Keith Negus

تحریف تاریخی برخوردار است و اگر مطرح نشود از آن برخوردار نیست.

تعریف نظری و عملی ریتم نوحه: از منظر نظری و عملی نوحه‌ای پاپ تلقی می‌شود که با ریتم تند و ضربی اجرا شده و در آن شور بر شعور غلبه داشته و نوحه خوان یا همکار او سعی دارد خود را از خود بی‌خود نشان دهد.

شیوه نمونه‌گیری و نمونه مورد مطالعه: از مجموع ۲۰۰۰ کلیپ نوحه فارسی و ترکی در دسترس محقق (موجود در بازار) که در فاصله سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۲ اجرا شده بودند، ده درصد از کلیپ‌ها با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی ساده به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. به این ترتیب که دویست کلیپ نوحه ایرانی (۱۰۰ کلیپ فارسی و ۱۰۰ کلیپ ترکی) که در فاصله سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۲ اجرا شده‌اند بودند، انتخاب شد. در مورد دلایل انتخاب این دو زبان لازم است گفته شود به طور کلی؛ در سطح جهان تنها در سه زبان؛ ترکی، فارسی و عربی^۱ نوحه اصیل وجود دارد و در سایر زبان‌ها مفهومی تحت عنوان نوحه به مرحله برساخت^۲ نرسیده است. با توجه به گستره وسیعی که این دو زبان در عزاداری ایران به خود اختصاص داده‌اند و شناخت دقیق نویسنده از این دو زبان، تنها پاپ شدن نوحه در این دو زبان در تحقیق حاضر بررسی شده است هر چند که این روند در نوحه‌های عربی نیز کم و بیش مشاهده می‌شود.

^۱ در اینجا زیرشاخه‌های زبان تحت نفوذ جزء زبان اصلی تلقی شده‌اند. به‌عنوان مثال لهجه‌های؛ لری، گیلکی و مازنی از زیرشاخه‌های زبان فارسی، لهجه‌های؛ آذربایجانی، قشقایی، استانبولی و ترکمنی از زیر شاخه‌های زبان ترکی و لهجه‌های؛ عراقی یا خلیجی، مصری، شرقی و مغربی از زیر شاخه‌های زبان عربی محسوب می‌شوند.

^۲ منظور از برساخته شدن یک پدیده اجتماعی این است که ظهور آن پدیده به طور کلی یا جزئی در رویدادهای اجتماعی خاص و عاملیت انسانی ریشه داشته باشد (توکل، ۱۳۸۴: ۵۱). بنابراین از منظر برساخت‌گرایی در سه زبان فوق به واسطه حادثه عاشورا، نوحه بر اثر عاملیت اجتماعی ایجاد شده است، در حالی که این اتفاق در سایر زبان‌ها رخ نداده است.

نوحه‌ای این مفاهیم مطرح شود از مفاهیم مرتبط با عشق زمینی و مجازی برخوردار است و اگر مطرح نشود از آن برخوردار نیست.

تعریف نظری و عملی وجود عبارات عاطفی احساسی: از منظر نظری و عملی به واژه‌هایی همچون احساسات ائمه نسبت به همدیگر، بی‌تابی ائمه در بلا، اظهار تشنگی و تقاضای آب و... عبارات عاطفی احساسی اطلاق می‌شود حال اگر در نوحه‌ای این مفاهیم مطرح شود از عبارات عاطفی احساسی برخوردار است و اگر مطرح نشود از آن برخوردار نیست.

تعریف نظری و عملی وجود عبارات سخیف: از وجهه نظری و عملی به واژه‌هایی همچون کلب الرقیه، سگ حسین، مجنون الحسین و... عبارات سخیف اطلاق می‌شود حال اگر در نوحه‌ای این مفاهیم مطرح شود از عبارات سخیف برخوردار است و اگر مطرح نشود از آن برخوردار نیست.

تعریف نظری و عملی وجود عبارات سلطنتی: از جهت نظری و عملی به واژه‌هایی همچون شاه حسین، نوکرتم مولا، بنده حسین و... عبارات سلطنتی اطلاق می‌شود حال اگر در نوحه‌ای این مفاهیم مطرح شود از عبارات سلطنتی برخوردار است و اگر مطرح نشود از آن برخوردار نیست.

تعریف نظری و عملی وجود عبارات موهوم: از جنبه نظری و عملی به واژه‌هایی همچون زینب اللمی، آید به جهان اگر حسین دیگر هیئات برادری چو عباس آید و... عبارات موهوم اطلاق می‌شود حال اگر در نوحه‌ای این مفاهیم مطرح شود از عبارات موهوم برخوردار است و اگر مطرح نشود از آن برخوردار نیست.

تعریف نظری و عملی وجود عبارات مرتبط با تحریف تاریخی: از وجهه نظری و عملی به واژه‌هایی همچون هلاکت هزاران نفر به دست امام حسین، آب خواستن علی اکبر از امام حسین در بحبوحه جنگ، مانع شدن رقیه از جنگ امام حسین و... عبارات مرتبط با تحریف تاریخی اطلاق می‌شود حال اگر در نوحه‌ای این مفاهیم مطرح شود از عبارات مرتبط با

فراوانی‌های مورد انتظار و مشاهده شده تقارن مفاهیم فوق مورد سنجش قرار گرفته است. مداحانی که در این تحقیق کلیپ‌های آنها بررسی شده است، در نوحه فارسی شامل آقایان؛ سیدجواد ذاکر، حسین سیب‌سرخ، جواد مقدم، عبدالرضا هلالی، حمید علیمی، عینی‌فر، اسلام میرزایی، مهدی مختاری و در نوحه ترکی شامل آقایان؛ نادر جوادی، بهزاد حسنی، جواد رسولی هادی رسول‌زاده، داوود علیزاده، شهزاد عیسی‌پور، امین مقدم و محمد منصوری بوده‌اند. دلیل انتخاب مداحان فوق از اینجا نشأت می‌گیرد که ما برای بررسی روند پاپ شدن نوحه به مداحانی نیاز داشتیم که اولاً از حد متوسطی از شهرت، مقبولیت و محبوبیت برخوردار باشند ثانیاً در سبک پاپ، کارهای خود را ارائه داده و در این سبک مشغول به فعالیت باشند و ثالثاً حتی‌الامکان در طول سال‌های مورد بررسی استمرار کاری داشته باشند. بدیهی است که انتخاب مداحان مشهورتر از یک سو ممکن بود موجب جبهه‌گیری‌های خاصی در جامعه شود و از سوی دیگر انتخاب مداحانی که شهرت نداشتند ممکن بود به شائبه نبود اعتبار تحقیق و عدم فراگیری نوحه پاپ در کشور منجر شود.

اعتبار و روایی ابزار اندازه‌گیری: به منظور سنجش میزان اعتبار وسیله اندازه‌گیری از معیار اعتبار محتوایی یا صوری استفاده شده است برای این منظور، نظر ده نفر از جامعه‌شناسان در خصوص اینکه آیا مفاهیم مورد نظر پاپ شدن نوحه را می‌سنجند یا خیر؟ که حدود ۹۵ درصد از داوران معتقد بودند که ابزار اندازه‌گیری از اعتبار لازم برخوردار است. بنابراین نتیجه گرفته شد که ابزار اندازه‌گیری از اعتبار محتوایی برخوردار است. با توجه به ماهیت تحلیل تقارن، اساساً مسأله روایی در اینچنین بررسی‌هایی قابلیت طرح شدن ندارد. بنابراین هر چند برای بررسی میزان روایی تحقیق از روش کدگذاری توسط چند کدگذار استفاده شد که این کدگذاری‌ها در ۹۵ درصد دارای اشتراک کامل بودند اما با این حال روایی تحلیل تقارن از اهمیت خاصی برخوردار نیست.

واحد تحلیل (محتوا): واحد تحلیل در بررسی حاضر کلمات و واژه‌هایی بودند که مورد استفاده مداحان در کلیپ‌های نمونه مورد استفاده قرار گرفته است. طبقه‌های تحلیل: با توجه به این امر که در تکنیک تحلیل محتوا، ضروری است که واحدهای محتوا در قالب طبقات تحلیل قرار گیرند، طبقات تحلیل در بررسی حاضر شامل: وجود آموزه‌های دینی، وجود آموزه‌های اخلاقی، وجود آموزه‌های معرفتی، وجود مفاهیم مرتبط با عشق زمینی و مجازی، وجود عبارات عاطفی احساسی، وجود عبارات سخیف، وجود عبارات سلطنتی، وجود عبارات موهوم، وجود عبارات مرتبط با تحریف تاریخی و ریتم نوحه بودند که همگی به نوعی بیانگر عمومی شدن عرصه نوحه و بی‌قید شدن آن بودند که در نهایت به پاپ شدن نوحه منجر می‌شوند.

روش مورد بررسی: تحقیق حاضر بر اساس استفاده از تکنیک تحلیل محتوای کمی بنا شده است. در واقع تحلیل محتوای کمی عبارت است از: آزمون نظام‌مند و تکرارپذیر نمادهای ارتباطی‌ای که طی آن، ارزش‌های عددی بر اساس قوانین معتبر اندازه‌گیری، به متن نسبت داده می‌شود و سپس با استفاده از روش‌های آماری، روابط بین آن ارزش‌ها تحلیل می‌شود. تکنیک تحلیل احتمال وقوع یکی از انواع تحلیل محتوای کمی می‌باشد (رفیع‌پور، ۱۳۸۲). در تحقیق حاضر نوحه‌های پاپ ایرانی (فارسی و ترکی) از منظر دارا بودن مفاهیمی چون وجود آموزه‌های دینی، آموزه‌های اخلاقی، آموزه‌های معرفتی، عشق زمینی و مجازی، عبارات عاطفی احساسی، عبارات سخیف، عبارات سلطنتی، عبارات موهوم، وجود عبارات مرتبط با تحریف تاریخی و ریتم نوحه مورد بررسی و تحلیل تقارن قرار گرفته و مشخص شده است که آیا قرار گرفتن این مضامین در کنار یکدیگر تصادفی بوده و یا اینکه معنی‌دار بوده است؟ کلیپ‌های مورد بررسی با استفاده از روش تحلیل تقارن از جنبه تقارن در مفاهیم فوق مورد بررسی قرار گرفته و با استفاده از آزمون خی‌دو با توجه به

یافته‌ها

یافته‌های تحقیق حاضر در دو بخش توصیفی و استنباطی ارائه شده است که در ادامه به بررسی آنها پرداخته می‌شود.

الف. یافته‌های توصیفی: در این بخش یافته‌های توصیفی تحقیق به شرح ذیل ارائه شده است.

بررسی تحلیل احتمال وقوع مفاهیم مورد بررسی در کلیپ‌های فارسی و ترکی: هدف از تحلیل احتمال وقوع سنجش کمی گرایش در یک سند یا متن می‌باشد به این معنی که می‌خواهیم ببینیم آیا بین مفاهیم به کار برده شده ارتباط تداعی‌کننده وجود دارد یا خیر؟ (رفیع‌پور، ۱۳۸۲: ۱۳۳). ما بر این اساس در تحقیق حاضر به دنبال پیدا نمودن ارتباط تداعی‌کننده بین مفاهیم دهگانه تحقیق بوده‌ایم. بنابراین به

منظور بررسی تقارن مفاهیم؛ آموزه‌های دینی، آموزه‌های اخلاقی، آموزه‌های معرفتی، مفاهیم مرتبط با عشق زمینی و مجازی، عبارات عاطفی احساسی، عبارات سخیف، عبارات سلطنتی، عبارات موهوم، عبارات مرتبط با تحریف تاریخی و ریتم نوحه در کلیپ‌های فارسی و ترکی مورد بررسی فراوانی هر کدام از مفاهیم فوق مورد محاسبه قرار گرفته است که نتایج آن در جدول ۱ در قالب جدول ماتریس احتمال وقوع آمده است. لازم به یادآوری است که تحلیل و بررسی کاربرد این مفاهیم برای تک تک مداحان به صورت جداگانه نیز کاملاً میسر و مقدور بود اما بنا به ملاحظات اخلاقی و امنیتی از این موضوع صرف‌نظر شده و گرایش مداحان به صورت جداگانه مورد بررسی قرار نگرفته است.

جدول ۱- ماتریس احتمال وقوع مفاهیم کلیپ‌های نوحه فارسی و ترکی (نتایج بررسی ۲۰۰ کلیپ فارسی و ترکی)

عبارات	آموزه‌های دینی (الف)	آموزه‌های اخلاقی (ب)	آموزه‌های معرفتی (ج)	عشق زمینی و مجازی (د)	عبارات عاطفی احساسی (ت)	عبارات سخیف (ث)	عبارات سلطنتی (ج)	عبارات موهوم (ل)	تحریف تاریخی (م)	ریتم تند (ن)
فراوانی در ۱۰۰ کلیپ فارسی مورد بررسی	۲۰	۳۵	۳۰	۶۵	۷۰	۹۰	۸۵	۸۰	۷۵	۷۲
فراوانی در ۱۰۰ کلیپ ترکی مورد بررسی	۳۰	۳۶	۲۸	۷۰	۹۰	۶۵	۸۰	۸۵	۵۵	۶۸

همان‌گونه که نتایج جدول نشان می‌دهند عبارات سخیف، سلطنتی و موهوم از کاربرد بیشتری در کلیپ‌های مورد بررسی فارسی برخوردار بوده‌اند در حالی که عبارات آموزه‌های اخلاقی، معرفتی و دینی دارای کمترین کاربرد در کلیپ‌های مورد بررسی فارسی بوده‌اند. که این امر نشانگر حرکت نوحه فارسی در سال‌های اخیر به سمت پاپ شدن و تقدس‌زدایی می‌باشد و به همان روند نرمی اشاره می‌نماید که طی این روند نوحه فارسی از درون خود تهی گشته و به سمت فرار از تقدس حرکت می‌نماید.

نتایج جدول همچنین نشان می‌دهند؛ عبارات عاطفی احساسی، موهوم و سلطنتی از کاربرد بیشتری در کلیپ‌های مورد بررسی ترکی برخوردار بوده‌اند در حالی که عبارات آموزه‌های معرفتی، دینی و اخلاقی دارای کمترین کاربرد در کلیپ‌های مورد بررسی ترکی بوده‌اند که این امر نشانگر حرکت نوحه ترکی در سال‌های اخیر به سمت پاپ شدن و تقدس‌زدایی می‌باشد و به همان روند نرمی اشاره می‌نماید که طی این روند نوحه ترکی نیز از درون خود تهی گشته و به سمت فرار از تقدس حرکت می‌نماید.

یافته‌های استنباطی: ذکر یافته‌های تحقیق به صورت توصیفی تنها فراوانی کاربرد واژه‌ها را نشان می‌دهد و چیز زیادی در خصوص واقعیت بیان نمی‌کند بنابراین ضروری است یافته‌های استنباطی تحقیق به منظور سنجش تصادفی یا معنی‌دار بودن کاربرد واژه‌های مورد بررسی قرار گیرد. در این بخش یافته‌های استنباطی تحقیق به شرح زیر ارائه شده است: به منظور بررسی دقیق‌تر تقارن، عبارات مورد بررسی در کلیپ‌های فارسی و ترکی لازم بود احتمال وقوع این عبارات مورد بررسی قرار گیرند، منظور از احتمال وقوع مقایسه احتمال وقوع دو مفهوم با همدیگر به صورت واقعی با احتمال

وقوع انتظاری این دو مفهوم با همدیگر می‌باشد که بر اساس کمیت خنثی دو به اولی فراوانی مشاهده شده و به دومی فراوانی مورد انتظار گفته می‌شود. بنابراین جدول احتمال وقوع به یک معنای دیگر خنثی دو نیز محسوب می‌شود. اگر فراوانی مورد انتظار با احتساب انحراف معیار مربوطه کمتر از فراوانی مشاهده شده باشد نتیجه می‌گیریم که بین مفاهیم تقارن معنی‌داری وجود دارد. نتایج احتمال وقوع کلیپ‌های فارسی در قالب جدول ۲ و نتایج احتمال وقوع کلیپ‌های ترکی در قالب جدول ۳ آورده شده است که در ادامه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

جدول ۲- جدول احتمال وقوع عبارات کاربردی (بر حسب درصد در نوحه‌های فارسی)

آموزه‌های دینی (الف)	آموزه‌های اخلاقی (ب)	آموزه‌های معرفتی (ج)	عشق زمینی و مجازی (د)	عبارات عاطفی احساسی (ت)	عبارات سخیف (ث)	عبارات سلطنتی (ج)	عبارات موهوم (ل)	تحریف تاریخی (م)	ریتم تند (ن)
آموزه‌های دینی (الف)	۷	۶	۱۳	۱۴	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴,۴
آموزه‌های اخلاقی (ب)	—	۱۰,۵	۲۲,۷	۲۴,۵	۳۱,۵	۲۹,۷	۲۸	۲۶,۲	۲۵,۲
آموزه‌های معرفتی (ج)	۱۰	—	۱۹,۵	۲۱	۲۷	۲۵,۵	۲۴	۲۲,۵	۲۱,۶
عشق زمینی و مجازی (د)	۲۵	۲۲	—	۴۵,۵	۵۸,۵	۵۵,۲	۵۲	۴۸,۷	۴۶,۸
عبارات عاطفی احساسی (ت)	۳۰	۲۰	۶۵	—	۶۳	۵۹,۵	۵۶	۵۲,۵	۵۰,۴
عبارات سخیف (ث)	۲۵	۲۲	۸۴	۸۸	—	۷۶,۵	۷۲	۶۷,۵	۶۴,۸
عبارات سلطنتی (ج)	۲۴	۲۰	۸۰	۸۴	۹۳	—	۶۸	۶۳,۷	۶۱,۲
عبارات موهوم (ل)	۱۸	۱۳	۷۹	۸۲	۹۲	۷۵	—	۶۰	۵۷,۶
تحریف تاریخی (م)	۱۶	۱۵	۶۸	۶۰	۷۷	۹۰	۶۸	—	۵۴
ریتم تند (ن)	۱۵	۱۴	۷۵	۷۸	۸۹	۸۸	۸۲	۸۵	—

۶. عبارات سلطنتی و ریتم تند.

۷. عبارات موهوم و ریتم تند.

۸. تحریف تاریخی و ریتم تند.

با توجه به تقارن‌های فوق می‌توان نتیجه‌گیری نمود که در نوحه‌های فارسی مورد بررسی تقارن معنی‌داری بین عبارات مربوط به عشق زمینی، عاطفی، سلطنتی، سخیف و موهوم با ریتم تند نوحه وجود دارد. این امر نشانگر این است که اولاً آموزه‌های مطرح شده در نوحه‌های فارسی تقارنی با آموزه‌های دینی، اخلاقی و معرفتی ندارند. ثانیاً این موارد با شأن واقع کربلا در تضاد است. ثالثاً نوحه‌های مورد بررسی در سبک پاپ اجرا شده است و رابعاً به نظر می‌رسد قدرت نرم غربی در راستای پذیرش موسیقی پاپ غرب از طریق این نوحه‌ها کاملاً اعمال شده است. بنابراین در یک کلام می‌توان گفت که نوحه‌های فارسی مورد بررسی با توجه به مواردی که مطرح نموده‌اند در راستای تقدس‌زدایی حرکت کرده‌اند.

با توجه به نتایج جدول فوق و با توجه به این امر که در صورتی که اعداد واقعی از اعداد انتظاری به علاوه و منهای انحراف معیار بزرگتر باشند می‌توان نتیجه‌گیری نمود که بین دو مفهوم تقارن وجود دارد. بنابراین با توجه به داده‌های جدول فوق می‌توان اعلام نمود که بین مفاهیم زیر در نوحه‌های فارسی مورد بررسی تقارن معنی‌دار بوده و ناشی از تصادف نیست؛

۱. آموزه‌های دینی و عبارات عاطفی احساسی.

۲. عشق زمینی و مجازی و عبارات عاطفی احساسی، عبارات سخیف، عبارات سلطنتی، عبارات موهوم و ریتم تند.

۳. عشق زمینی و مجازی و عبارات عاطفی احساسی، عبارات سلطنتی، عبارات سخیف، عبارات موهوم و ریتم تند.

۴. عبارات سخیف و عبارات سلطنتی، عبارات موهوم و ریتم تند.

۵. عبارات سلطنتی و تحریف تاریخی.

جدول ۳- جدول احتمال وقوع عبارات کاربردی (بر حسب درصد در نوحه‌های ترکی)

ریتم تند (ن)	تحریف تاریخی (م)	عبارات موهوم (ل)	عبارات سلطنتی (چ)	عبارات سخیف (ث)	عبارات عاطفی احساسی (ت)	عشق زمینی و مجازی (د)	آموزه‌های معرفتی (ج)	آموزه‌های اخلاقی (ب)	آموزه‌های دینی (الف)	
۲۰,۴	۱۶,۵	۲۵,۵	۲۴	۱۹,۵	۲۷	۲۱	۸,۴	۱۰,۸	—	آموزه‌های دینی (الف)
۲۴,۵	۱۹,۸	۳۰,۶	۲۸,۸	۲۳,۴	۳۲,۴	۲۵,۲	۱۰,۰۸	—	۱۰	آموزه‌های اخلاقی (ب)
۱۹,۰۴	۱۵,۴	۲۳,۸	۲۲,۴	۱۸,۲	۲۵,۲	۱۹,۶	—	۱۴	۱۲	آموزه‌های معرفتی (ج)
۴۷,۶	۳۸,۵	۵۹,۵	۵۶	۴۵,۵	۶۳	—	۲۶	۲۷	۲۵	عشق زمینی و مجازی (د)
۶۱,۲	۴۹,۵	۷۶,۵	۷۲	۵۸,۵	—	۸۵	۳۳	۳۵	۳۰	عبارات عاطفی احساسی (ت)
۴۴,۲	۳۵,۷	۵۵,۲	۵۲	—	۸۲	۷۰	۳۰	۳۲	۲۶	عبارات سخیف (ث)
۵۴,۴	۴۴	۶۸	—	۷۶	۸۸	۸۱	۲۹	۲۳	۲۰	عبارات سلطنتی (چ)
۵۷,۸	۴۶,۷	—	۷۲	۸۲	۸۰	۶۵	۳۰	۵۶	۲۸	عبارات موهوم (ل)
۳۷,۴	—	۷۴	۷۰	۵۲	۷۵	۶۴	۱۸	۲۰	۳۵	تحریف تاریخی (م)
—	۶۵	۸۱	۷۹	۷۳	۸۶	۷۲	۲۶	۲۸	۳۰	ریتم تند (ن)

نتیجه

همان‌گونه که استاد مطهری در کتاب حماسه حسینی مطرح نموده ما اکنون بیش از هر چیزی، به یک رستاخیز دینی و اسلامی و احیاء تفکر دینی و نهضت روشنگر اسلامی نیازمندیم. نوعی خطای دید ناقص در بینش ما وجود دارد: حسین(ع)، شهید فراموشکاری مردم شد! روز عاشورا فرمود: إرجعوا الی عقولکم (مطهری، ۱۳۸۹: ۳۴). به نظر می‌رسد در سالیان اخیر نوحه در ایران دچار تغییر و تحولات زیادی شده است که این امر شائبه اعمال قدرت نرم غربی از طریق تبدیل نوحه به موسیقی پاپ را تقویت نموده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که در حال حاضر نوحه از سوی دو عامل بیرونی مورد تهدید قرار گرفته است. یکی از این عوامل استفاده از موسیقی پاپ غربی در اجرای نوحه (تغییر ریتم از مازور به مینور) به مثابه ابزاری برای تغییر نگرش عزاداران و عامل دوم استفاده از اصطلاحات خاص غیر دینی با سبک محاوره‌ای و کوچه بازاری به مثابه پاپ نمودن نوحه و آزاد نمودن عزاداری از تقیدات مذهبی است. تحقیق حاضر به منظور بررسی این موارد به بررسی ۲۰۰ کلیپ نوحه فارسی و ترکی که در بین سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۲ خورشیدی اجرا شده بود پرداخت و با استفاده از تکنیک تحلیل احتمال وقوع به این نتیجه رسید که تقارن معنی‌داری بین عبارات مربوط به عشق زمینی، عاطفی، سلطنتی، سخیف، موهوم و تحریف تاریخی در نوحه‌های مورد بررسی وجود دارد و جالب اینکه تمامی این موارد تقارن معنی‌داری با ریتم تند نوحه داشته‌اند که نشانگر نفوذ موسیقی پاپ در نوحه بوده است. مقایسه نوحه‌های فارسی و ترکی نشان داد که این نوحه‌ها از منظر تقارن با همدیگر اختلاف زیادی نداشته و یک همگرایی منطقی بین آنها وجود دارد. با این حال بررسی دقیق‌تر نشان داد که میزان تحریف تاریخی در نوحه‌های ترکی بیش از نوحه‌های فارسی است در حالی که ریتم نوحه‌های فارسی تندتر از ریتم نوحه‌های ترکی بود. به هر حال با توجه به نتایج تحقیق

با توجه به نتایج جدول فوق و با توجه به این امر که در صورتی که اعداد واقعی از اعداد انتظاری به علاوه و منهای انحراف معیار بزرگتر باشند می‌توان نتیجه‌گیری کرد که بین دو مفهوم تقارن وجود دارد. بنابراین با توجه به داده‌های جدول فوق می‌توان اعلام نمود؛ بین مفاهیم زیر در نوحه‌های ترکی مورد بررسی تقارن معنی‌دار بوده و ناشی از تضاد نیست؛

۱. آموزه‌های اخلاقی و عبارات موهوم.
۲. عشق زمینی و مجازی و عبارات عاطفی احساسی، عبارات سخیف، عبارات سلطنتی، تحریف تاریخی و ریتم تند.
۳. عبارات عاطفی احساسی و عبارات سخیف، تحریف تاریخی و ریتم تند.
۴. عبارات سخیف و عبارات سلطنتی، عبارات موهوم و ریتم تند.
۵. عبارات سلطنتی و تحریف تاریخی و ریتم تند.
۶. عبارات موهوم و تحریف تاریخی و ریتم تند.
۷. تحریف تاریخی و ریتم تند.

با توجه به تقارن‌های فوق می‌توان نتیجه‌گیری کرد که در نوحه‌های ترکی مورد بررسی تقارن معنی‌داری بین عبارات مربوط به عشق زمینی، عاطفی، سلطنتی، سخیف، موهوم و تحریف تاریخی با ریتم تند نوحه وجود دارد این امر نشانگر این است که اولاً آموزه‌های مطرح شده در نوحه‌های ترکی تقارنی با آموزه‌های دینی، اخلاقی و معرفتی ندارند. ثانیاً این موارد با شأن واقعه کربلا در تضاد است. ثالثاً نوحه‌های ترکی مورد بررسی در سبک پاپ اجرا شده است. رابعاً تحریف تاریخی در نوحه‌های ترکی بیشتر از نوحه‌های فارسی بوده است و خامساً به نظر می‌رسد قدرت نرم غربی در راستای پذیرش موسیقی پاپ غرب از طریق این نوحه‌ها کاملاً اعمال شده است. بنابراین در یک کلام می‌توان گفت که نوحه‌های ترکی مورد بررسی با توجه به مواردی که مطرح نموده‌اند در راستای تقدس‌زدایی حرکت کرده‌اند.

سیاسی استفاده کنند و با موج سواری به خواسته‌های خود برسند که جای تأمل بسیار دارد.

پیشنهادها

با توجه به نتایج تحقیق حاضر پیشنهاد می‌شود که

۱- وعاظ محترم هشدارهای لازم را به مداحان برای جلوگیری از مداحی و اجرای پاپ نوحه بدهند همچنین لازم است وعاظ هشدارهایی در خصوص عدم استفاده از کلمات سخیف و دون شان ائمه توسط مداحان ارائه دهند.

۲- نوحه‌های پاپ کمتر از تلویزیون پخش شود تا میزان فراگیری و محبوبیت آن در بین جوانان کاهش یابد. در مقابل تلویزیون باید به نوحه‌های سنتی بها داده، آنها را بیشتر پخش نماید.

۳- هیأت‌های مذهبی که صبغه سنتی دارند توسط روحانیون و دانشگاهیان تشکیل شوند تا فرهنگ‌سازی لازم در این زمینه صورت گیرد.

۴- جایگاه روضه به عنوان عنصر اساسی نوحه سنتی بر اساس نیازهای نسل جوان و با استفاده از آموزه‌های منطقی و مستدل مورد بازاندیشی قرار گرفته و تقویت شود.

منابع

- اینکلهارت، ر. (۱۳۷۳). تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی، ترجمه: مریم وتر، تهران: انتشارات کویر.
- بارهایم، گ. (۱۳۸۲). «فروپاشی و زوال امر قدسی - نابهنجاری و بحران در مناسک»، استوارت ام هوور و نات لاندبای، بازاندیشی درباره رسانه، دین و فرهنگ، ترجمه: مسعود آریایی، تهران، انتشارات سروش.
- بختیاری، م.ع. و ف. حسامی. (۱۳۸۲). درآمدی بر نظریه‌های اجتماعی دین، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره).

می‌توان اذعان داشت که در حال حاضر بخشی از نوحه‌ها از محتوای مذهبی خود خارج شده است به سمت مراسم مناسکی صرف حرکت نموده است که در صورت تداوم این روند در سال‌های آتی شاهد اجرای مناسک نوحه از سوی افرادی هم خواهیم بود که هیچ‌گونه گرایش مذهبی خاصی ندارند و نوحه از مفهوم اصلی خود فاصله گرفته، در خدمت قدرت نرم غربی برای انتقال موسیقی پاپ و تغییر فرهنگی خواهد بود.

هر چند نوحه سرایی از ابتدای پیدایش آن با خرافه‌های زیادی همراه بوده است اما در سال‌های اخیر به نظر می‌رسد نوحه به طور کلی از زمینه مذهبی خود فاصله گرفته است و به یک مناسک بدون روح تبدیل شده است. در مورد دلایل ظهور این روند در نوحه ایران، می‌توان دلایلی را مطرح کرد که مهم‌ترین دلیل در این زمینه به ظهور جریان اصلاح‌گرایی دینی در دوران پس از انقلاب بر می‌گردد. در سایه ظهور این جریان در سطح کشور این چنین القا شد که به منظور افزایش ضریب مقاومت مردم می‌توان از شیوه‌های کاملاً احساسی استفاده نمود و نیازی به پاسخگویی منطقی به سؤالات جوانان وجود ندارد. در اثر تفوق این امر، دو پدیده در فضای دینی کشور رخ داد که اولی خالی شدن عرصه دین از متفکرین دینی که دارای تحصیلات دینی بود و دومی قدرت گرفتن افرادی بود که از شیوه‌های احساسی بدون توجه به بن مایه‌های مذهبی برای تهییج احساسات مردم بهره می‌بردند. این امر به خوبی در سال‌های جنگ توانست روحیه سربازان ایرانی را در جبهه‌ها تقویت نماید اما پس از جنگ با تغییرات خاصی که جنبه پاپ داشت، به عنوان رسانه‌ای برای نوحه خوانی مورد استفاده قرار گرفت که امروزه در اوج خود قرار دارد و چنانچه به صورت هوشمندانه با آن برخورد نشود، پتانسیل تبدیل شدن به یک مسأله اجتماعی در آینده را داراست. چون بعید نیست که افرادی که به عنوان مداحان پاپ فعالیت می‌کنند از نفوذ خود در بین جوانان برای مقاصد

- برگر، پ. و ت. لاکمن. (۱۳۷۵). *ساخت اجتماعی واقعیت*، ترجمه: فریبرز مجیدی، تهران: نشر مرکز.
- برگر، پ. و دیگران. (۱۳۸۱). *ذهن بی‌خانمان، آگاهی و نوسازی*، ترجمه: محمد ساوجی، تهران: نشر نی.
- بلوکباشی، ع. (۱۳۷۷). «تعزیه‌خوانی؛ سازگاری و ناسازگاری با ساختار فرهنگی جامعه»، *مجله نامه علوم اجتماعی*، ش ۱۱، ص ۳۱-۴۱.
- بهار، م.، کاهیرده، ن. (۱۳۸۸). «تحول نقش واعظ و مداح در اجرای مناسک عاشورا (مطالعه موردی دزفول)»، *نشریه مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، ش ۱۶، ص ۱-۲۴.
- بهار، م. (۱۳۹۰). *مصرف و فرهنگ*، تهران: انتشارات سمت.
- پالس، د. (۱۳۸۲). *هفت نظریه در باب دین*، ترجمه: محمدعزیز بختیاری، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- تامسون، ک. و دیگران. (۱۳۸۱). *دین و ساختار اجتماعی*، ترجمه: علی بهرام‌پور و حسن محدثی، تهران: انتشارات کویر.
- دانش، ج. (۱۳۸۳). *جامعه‌شناسی دین*، تهران: نشر معارف.
- دورکیم، ا. (۱۳۸۳). *صور بنیانی حیات دینی*، ترجمه: باقر پرهام، تهران: نشر مرکز.
- رفیع‌پور، ف. (۱۳۸۲). *تکنیک‌های خاص تحقیق در علوم اجتماعی*، تهران: انتشارات شرکت سهامی انتشار.
- زیگموند، ف. (۱۳۶۲). *توت‌تایو*، ترجمه: باقر ایرج‌پور، تهران: انتشارات آسیا.
- ستوری، ج. (۱۳۸۶). *مطالعه فرهنگی درباره فرهنگ عامه*، ترجمه: حسین پاینده، تهران: انتشارات آگه.
- شجاعی‌زند، ع. (۱۳۸۸). *جامعه‌شناسی دین*، تهران: نشر نی.
- علمی، ق. و م. حسن‌زاده. (۱۳۸۶). «منشأ دین از دیدگاه برگر»، *نشریه مقالات و بررسی‌ها*، دوره ۴۰، دفتر ۸۳، ص ۶۷-۸۶.
- فیاض، ا. و رحمانی، ج. (۱۳۸۵). «مناسک عزرداری و گفتمان کربلا در دین‌ورزی اقشار فرودست شهری»، *نشریه مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، ش ۶، ص ۵۷-۸۰.
- فیلسین، ش. (۱۳۵۵). *تاریخ مختصر ادیان بزرگ*، ترجمه: منوچهر خدایار محبی، چاپ دوم، تهران: انتشارات طهوری.
- کوثری، م. (۱۳۸۷). *درآمدی بر موسیقی مردم‌پسند*، تهران: انتشارات طرح آینده.
- گولد، ج. و ویلیام، ال. (۱۳۷۶). *کولب*، فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه: محمدجواد زاهدی مازندرانی، تهران: نشر مازیار.
- گیرتیز، ک. (۱۳۸۲). «اسلام، آن گونه که مشاهده کردم»، ترجمه: فاضل حسامی، معرفت، ش ۷۲، ص ۸۸-۹۴.
- مطهری، م. (۱۳۸۹). *حماسه حسینی*، تهران: انتشارات صدرا، مظاهری، م. (۱۳۸۷). *جامعه‌شناسی آیین‌های سوگواری و هیات‌های مذهبی در ایران*، رسانه شیعه، تهران: انتشارات بین‌الملل.
- ناس، ج. (۱۳۵۴). *تاریخ جامع ادیان*، ترجمه: علی اصغر حکمت، چ سوم، تهران: نشر پیروز.
- نقیب‌زاده، ا. (۱۳۸۳). «پیامدهای اجتماعی انقطاع نسل‌ها»، *روزنامه وقایع اتفاقیه*.
- واخ، ی. (۱۳۸۹). *جامعه‌شناسی دین*، ترجمه: جمشید آزادگان، تهران: انتشارات سمت.
- همیلتون، م. (۱۳۷۷). *جامعه‌شناسی دین*، ترجمه: محسن ثلاثی، تهران: نشر تبیان.
- هولستی، ال. آر. (۱۳۸۰). *تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی*، ترجمه: نادر سالارزاده امیری، تهران: انتشارات دانشگاه علامه.
- یونگ، ک. (۱۳۶۸). *چهار صورت مثالی: مادر، ولادت مجدد، روح و مکار*، ترجمه: پروین فرامرزی، مشهد،

- Europe” *Journal of Youth Studies*, No. 4(1), p 101-118
- Ogbaji, E.O. & Adaji, M.O. (2012) “Modelling Eradication of Cultism Through Education and Counseling Intervention Strategies”, *Archives of Applied Science Research*, No. 4 (6), p 2333-2344.
- انتشارات آستان قدس رضوی.
- Collins, R. (2000) *Interaction Ritual Chains*. Princeton University Press.
- Putnam, R. (2000) *Bowling Alone: The collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster Press.
- EGRIS (European Group for Integrated Social Research), (2001) ”Misleading Trajectories: Transition Dilemmas of Young Adults in